

PER ASPERA AD ASTRA

A Pécsi Tudományegyetem művelődés- és egyetemtörténeti közleményei

2019/2

Per Aspera ad Astra

A Pécsi Tudományegyetem művelődés- és egyetemtörténeti közleményei
VI. évfolyam, 2019/2. szám

PER ASPERA AD ASTRA

A PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM MŰVELŐDÉS- ÉS EGYETEMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEI

Megjelenik évente kétszer
VI. évfolyam, 2019/2. szám

FELELŐS KIADÓ:

Miseta Attila, a Pécsi Tudományegyetem rektora

SZAKMAI TANÁCSADÓ TESTÜLET:

Ambrusné Kéri Katalin, F. Dárdai Ágnes (alapító főszerkesztő), Font Márta,
Jankovits László, Kajtár István, Kaposi Zoltán, Lénárd László,
Monok István, Szögi László, Vonyó József

FŐSZERKESZTŐ:

Polyák Petra

A SZÁMOT SZERKESZTETTE:

Gönczi Andrea, Lengvári István

SZERKESZTŐSÉG:

Dezső Krisztina, Gergely Zsuzsanna, Gönczi Andrea, Lengvári
István, Méreg Martin, Molnár Dávid, Pálmai Dóra

LEKTOR:

Vonyó József

OLVASÓSZERKESZTŐ:

Gönczi Andrea

TÖRDELŐSZERKESZTŐ:

Acél Róbert

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont – Történeti Gyűjtemények Osztálya
7621 Pécs, Szepesy Ignác utca 3.
+36-72/501-600/22651
paaa.szerk@gmail.com
<http://per-aspera.pte.hu>

A borítón dr. Strommer György ex librise látható.

ISSN 2064-6038

10.15170/PAAA.2019.06.02

Tartalom

TANULMÁNYOK

- Vajda Tamás
1919 – a magyar egyetem elűzése Kolozsvárról..... 7
- Turbucz Péter
Marczali Henrik I. világháborúval kapcsolatos nézetei vidéki hadi beszédei, háborús írásai és a sajtó tükrében (1914–1918)..... 30

MŰHELY

- Kissné Bodor Tímea – Szalma Baksi Tímea
„A játszótársam, mondd, akarsz-e lenni?” Levéltár-pedagógiai program kidolgozása és tapasztalatai a Csongrád Megyei Levéltárban 53
- Hecker Henrietta
Diákok a levéltárban. Kísérlet a nem formális oktatás keretében végezhető személyiségfejlesztésre és a helyi identitás erősítésére a Magyar Nemzeti Levéltár Tolna Megyei Levéltárában..... 61
- Kőfalviné Ónodi Márta
A kiskunfélegyházi levéltár bekapcsolódása a városi helyismereti vetélkedőbe ... 70
- Ács Marianna
Levéltár-pedagógiai foglalkozások a Baranyai Református Egyházmegye Levéltárában..... 80

VISSZAPILLANTÓ

- Lázár Gyula
POTE Anatómiai, Szövet- és Fejlődéstani Intézet 1958–1970 94
- „Korán jött és túl gyorsan.” Beszélgetés Barakonyi Károly professzorral (az interjút készítette F. Dárdai Ágnes)* 113

SZEMLE

- Csibi Norbert
Társadalmi integráció, mobilitás és reprodukció..... 122
- Pénzes Dávid
Tanárképzés, történeti reflexiókkal 130

Contents

STUDIES

- Tamás Vajda
1919 – The expulsion of the Hungarian university from Cluj..... 7
- Péter Turbucz
Henrik Marczali's views on World War I based on his provincial military speeches, war writings and the press (1914–1918)..... 30

COMMUNICATIONS

- Tímea Kiss Bodor – Tímea Szalma Baksi
„Tell me, would you like to be my playmate?” Elaboration and experiences of archival education program in the Csongrád County Archives..... 53
- Henrietta Hecker
Students in the archives. An attempt to develop personality and strengthen local identity through non-formal education in the Tolna County Archives of the Hungarian National Archives 61
- Márta Köfalvi Ónodi
Involvement of the Kiskunfélegyháza Archives in the local knowledge competitions of the city..... 70
- Marianna Ács
Archival education programs in the Archives of the Baranya Reformed Diocese 80

RETROSPECTIVE

- Gyula Lázár
Everyday life at the Department of Anatomy, Histology and Embryology of the Pécs Medical School (1958–1970)..... 94
- „Too early and too fast.” Interview with Professor Károly Barakonyi (by Ágnes F. Dárdai)* 113

REVIEW

- Csibi Norbert
Social integration, mobility and reproduction 122
- Pénzes Dávid
Teacher training with historical reflections..... 130

Hecker Henrietta

Diákok a levéltárban

Kísérlet a nem formális oktatás keretében végezhető személyiségfejlesztésre és a helyi identitás erősítésére a Magyar Nemzeti Levéltár Tolna Megyei Levéltárában

Bevezetés

Nehéz mással kezdeni egy levéltár-pedagógiával foglalkozó írást, mint azzal a közhellyel, hogy az emberek többsége a levéltárat egyáltalán nem ismeri, vagy rosszabb esetben valamilyen postai tevékenységet végző, a postát kisegítő hivatalnak véli. Valójában a 2012-ben létrejött Magyar Nemzeti Levéltár (továbbiakban MNL) hazánk egyik legjelentősebb közgyűjteménye, amely jelentős mennyiségű történeti forrást őriz, kezel és tesz meghatározott szempontok szerint az érdeklődők számára elérhetővé.¹ Az intézmény azonban közhivatali jellegéből adódóan egyéb ellátandó feladatai mellett a közgyűjteményektől elvárt közművelődési funkcióinak nehezebben tud megfelelni, mint a könyvtárak vagy múzeumok. A 21. század fordulóján bekövetkezett gazdasági-társadalmi-technológiai változások jelentős kihívások elé állították az MNL-t, melynek a 2012-es integrációkor megfogalmazott „szolgáltató levéltár” koncepciójával igyekszik megfelelni.² Ebbe a koncepcióba illeszkedik az MNL közművelődési tevékenysége, ezen belül pedig a levéltár-pedagógia.³ A levéltár-pedagógia gyakorlata, vagyis tanulócsoporthoz különböző keretek közt (például rendkívüli tanóra, szakkör, előadás stb.) történő oktatása, nevelése hosszú évtizedekre tekint vissza, de a mai napig nincs egyértelmű definíciója, korszerű módszertana, eszköztársa.⁴ A derűlátásra azonban okot ad, hogy majd’ minden levéltárban dolgoznak olyan kollégák, akik fontosnak érzik a levéltár ilyen irányú közművelődési tevékenységének fejlesztését. A tevékenység tartalmát tekintve is egyetértés van a feladatot ellátó levéltárosok között: a levéltár-pedagógus alapvető feladata korábban is és napjainkban is a levéltárban őrzött történelmi értékű dokumentumok, a levéltár mint intézmény és az itt folyó munka bemutatása pedagógiai eszközökkel, módszerekkel.

A feladat korszerű ellátását több tényező is hátráltatja. Több levéltárban nincsenek meg a megfelelő technikai adottságok különböző létszámú csoportok megfelelő fogadására, foglalkoztatására. A levéltárak székhelyétől távolabb levő települések oktatási intézményeinek levéltári látogatásának megszervezése sokszor csak jelentős többletmunkával, nagy időráfordítással oldható meg. Szükséges lenne a pedagógiai tevékenységet ellátó levéltárosok szakmai továbbképzésének kiépítése, kapcsolatépítés a pedagógustársadalommal, valamint a társ-közgyűjtemények hasonló feladatkört ellátó munkatársaival tapasztalatszer-

1 LAKOS 2009. 279–316.

2 MOL kon. 2008–2010.

3 MNL strat. 2018–2022.

4 SIMONKAY 2015. és SIMONKAY 2017. 51–52.

céljából. Hiányoznak a közoktatási tartalmakkal összehangolt segédanyagok, tananyagok stb., amelyek egy-egy levéltári foglalkozás vagy iskolai tanítási óra során hasznosíthatók lennének. A felsorolás nem teljes, de érzékelhető, hogy a levéltár-pedagógiai feladat ellátása több részterület összehangolt munkájával oldható csak meg.

Célkitűzések

A levéltárakban őrzött történeti forrásokat jellemzően a történettudomány irányából közelítjük meg. Ez a szemléletmód szükséges és elengedhetetlen része a közoktatásnak, azon belül a történelem, valamint társadalom- és állampolgári ismeretek tantárgyaknak, mely tantárgyak követelményrendszere⁵ a forrás- és tananyagközpontú feldolgozásra jelentős hangsúlyt helyez. Ugyanakkor a levéltárban az iratok oktatási-ismeretterjesztési célú felhasználása során figyelembe kell vennünk szigorú állományvédelmi szempontokat is: a látogatóknak nem, vagy csak különleges esetekben lehet az őrzött anyagot kézbe venni. Nem lehet megtapogatni, megszagolni az iratokat, nem írhatnak rá a papiruszra, pergamenre, régi papírra stb. Jogos tehát a kérdés: mennyire lehet érdekes egy mai gyerek számára egy hely, ahol valóban a „mindent a szemnek, semmit a kéznek” elve érvényesül? Lehet-e így értékes, tartalmas időt eltölteni valahol? Jelen írásomban az MNL Tolna Megyei Levéltárának (a továbbiakban TML) egyik kísérletével szeretném bizonyítani, hogy a levéltár is lehet potenciális helyszíne a nem formális tanulásnak.

2017 elején levéltár-pedagógiai eszközkészletünk fejlesztésének indításakor olyan, levéltárhoz kapcsolódó tartalmakat kerestünk, amelyek igény szerint továbbfejleszthetők, a fent említett tantárgyakon túl más tantárgyak keretébe is beilleszthetők és lehetőség szerint alacsony költségvetésből is megvalósíthatók. Célunk Tolna megye történelmének bemutatása, megismertetése az általános- és középiskolás korosztállyal annak érdekében, hogy a tágabb lakókörnyezetüket (megyéjüket) megismerve szorosabb lokális kötődésük alakuljon ki, identitásuk részévé váljon településük, megyéjük. Az egyén identitását sok tényező befolyásolja, jóllehet egész életünkben folyamatosan alakul, a gyermekkorban szerzett élmények mégis meghatározó jellegűek. Ezekhez a meghatározó gyermek- és fiatalkori élményekhez próbáltunk kapcsolódni a jelen írásban megfogalmazódó kísérlettel.

Kiindulópontunk az volt, hogy a lokális kötődést olyan iratokkal, iratelemekkel próbáljuk megteremteni, amelyek könnyen felidézhetőek, szimbolikus tartalmuknál fogva azonban szélesebb életkor-spektrumnak kínálnak értékes tudást. A következő szempontokat igyekeztünk figyelembe venni:

- Tolna megyéhez köthető oktatási tartalom (lokalitás),
- elsősorban általános és középiskolás korosztály számára hasznosítható ismeretek (közoktatási tartalmak),
- mások (levéltárak, oktatási intézmények) által is alkalmazható, megyénként változtatható eszközök (adaptivitás),
- alacsony költségigényű eszközök (finansziális lehetőségek),
- digitális felületeken is alkalmazható tartalom (IKT) és

⁵ NAT 2012.

- (lehetőleg játékos) tanulás útján elsajátítható, jól variálható ismeretek (variálhatóság).

A címer mint eszköz

Mivel napjainkban igen erős vizuális ingerek érik a gyerekeket és felnőtteket egyaránt, a címereket választottuk kiindulási pontnak, feltételezve, hogy ez az erőteljes vizuális információhordozó elem alkalmas a fenti célkitűzéseken túl a levéltár iránti kíváncsiság felkelésére, tévhitiek eloszlására is. A címer és a hozzá kapcsolódó címertan több évszázados fejlődésre tekint vissza.⁶ Megyénkben a nemesi családok címerein kívül a települések, testületek stb. címerei is jól ismertek. Fizikai valójuk változatos esztétikai értéket képvisel, és az alkalmazott szimbolikus közlésmódnál fogva széleskörűen hasznosíthatóak az oktatás során.

A címerek közül a települések címereire esett a választás, mivel a családi címerekkel ellentétben ezzel tudjuk a legszélesebb réteget megszólítani: a nemesi, testületi címerek egy-egy, jó esetben csak néhány településhez köthetőek, de az 1990-es évek óta minden település készítettett saját címert, ezzel is hangsúlyozva a település történeti gyökereit, identitását. A választás másik motiváló tényezője a levéltár területi illetékessége volt. Ezt követően körlevélben kértük a településeket, hogy engedélyezzék a levéltár számára címereik oktatási célú felhasználását. 109 település közül 41 település adta ehhez engedélyét.⁷ A címerhasználat módja, annak engedélyezése az adott település önkormányzatának hatáskörébe tartozik. Több település nem válaszolt levélbeli megkeresésünkre, néhány település pedig a helyi rendeletben előírt kérvény benyújtásához kötötte engedélyét. Jellemzően a kistelepülések, felismerve a szélesebb körű ismertté válás lehetőségét, kifejezetten örültek a kezdeményezésnek. Az így létrejött bázis alapján olyan oktatójátékokat hoztunk létre, amelyhez hasonlókat más levéltárak is készíthetnek, vagy akár iskolák is felhasználhatnak, viszonylag alacsony költségvetésből is megvalósíthatók, illetve digitális platformon is szabadon variálhatók. Ezeket az oktatójátékokat jelenleg csak a TML használja levéltári foglalkozásokon.

Játszva könnyebb

Joggal merül fel a kérdés, hogy miért éppen játékkal szeretnénk a levéltárat közelebb hozni az emberekhez. A válasz egyszerű: mert játszani jó érzés és hasznos cselekvés, bár ez utóbbit életkorunk előrehaladtával időnként hajlamosak vagyunk hamar elfelejteni. Ettől függetlenül alapvetően szeretünk játszani: a játék az emberi lét teljességéhez tartozó tevékenység, amely az értelmi képességeken túl az érzelmi intelligencia fejlesztésére is alkalmas.⁸ A kognitív képességek közül például a figyelem, a memória és a gondolkodás kialakításában kap szerepet: többek közt önálló munkavégzésre, problémacentrikusságra,

⁶ BERTÉNYI 2006. 251–281.

⁷ Attala, Bata, Bataapáti, Bataaszék, Bikács, Decs, Dombóvár, Dunaföldvár, Dunaszentgyörgy, Fácánkert, Fadd, Gyöngy, Gyöngyösi, Gyulaj, Hőgyész, Kéty, Kismányok, Kurd, Lápafő, Lengyel, Madocsa, Magyarkeszi, Mórág, Mőcsény, Nagydorog, Nagymányok, Nak, Ozora, Öcsény, Pálfa, Sárpilis, Sárszentlőrinc, Simontornya, Szakadát, Szekszárd, Tamási, Tengelic, Udvari, Várdomb, Závod, Zomba.

⁸ K. NAGY 2014. 9–15.

összpontosításra, tervezésre nevel. Mind olyan eleme az egyén személyiségének, amelyek szükségesek az önálló, boldog életvezetéshez, az „egész”-séghez.

A levéltári látogatásokat gondos előkészítő munka előzi meg mind a pedagógusok, mind a levéltárosok részéről. A foglalkozások tervezésekor figyelembe kell tehát venni a látogatók igényeit (tantárgyi, tematikus, ráfordítható időkeret), életkorát, létszámát, összetételét (például nemek aránya, speciális odafigyelést igénylő diákok stb.), a csoport habitusát (nehezen megnyíló, esetleg érdeklődő diákok), igényelnek-e a foglalkozáson belül manuális tevékenységet stb. A kapcsolatfelvételt követően levélben vagy szóban tájékoztatjuk a pedagógusokat a foglalkozás menetéről, az oktatási tartalmakhoz kapcsolható dokumentumok jellegéről, az ajánlott módszerekről. Fontos szem előtt tartanunk, hogy a játékok oktatási keretek között a témára való ráhangolódást szolgálják. Konstruktív pedagógiai modell⁹ alkalmazásával azonban viszonylag rövid idő alatt is sokat tehetünk oktatási céljaink eléréseért. Az alább bemutatásra kerülő játékokra műveltségi területenként, tantárgyanként különféle tartalmak épültek/épülhetnek rá. Az eredetileg oktatóeszköznek szánt játékokat többször használtuk már tanulási folyamattól függetlenül, a játék örömeért különféle múzeumi, városi rendezvényekhez kötődő alkalmakkor.¹⁰ Ez alapján tehát kijelenthetjük, hogy oktatási célra és attól függetlenül is felhasználhatók a játékok.

A játékok bemutatásának menetében az ajánlott életszakaszok és nehézségi fokok elvét igyekszem követni átfedésekkel, majd azt követően a címerek elemeinek vizsgálatával a közoktatási tartalmak tematikáihoz való kapcsolódási lehetőségeket is bemutatom, valamint jelzem az adott játékkal fejleszthető szociális, kognitív készségeket is.

I. Ráhangolódás

A színezők

A legegyszerűbb, már óvodás kortól is ajánlott játék a színezés. A színezendő címerek különféle számítógépes programok segítségével elkészíthetők,¹¹ és a kívánt méretben nyomtathatók. Célszerű az A4/A5-ös méret használata. A gyakorlatban csak címertanilag elfogadott színeket¹² kínálunk, illetve lehetőség szerint arany és ezüst ceruzát, filctollat, esetleg ezek adekvát megfelelőjét, a sárgát és a szürkét. Kitevesszük azokat a színeket is, amelyek előfordulhatnak még címereken,¹³ de mindig ismertetjük ezek felhasználásának okát, lehetőségeit. A kicsik esetében a formák, címerelemek megnevezése, jellemzése, a finommotorikus készségek gyakoroltatása a feladat. Nagyobbaknál megvitatható a színek szimbolikus jelentése,¹⁴ utalni lehet irodalmi, képzőművészeti alkotásokra, vallási jelké-

9 BÁRDOSSY – DUDÁS – PETHŐNÉ – PRISKINNÉ 2002. 72–174. RJR-modell: ráhangolódás – jelentésteremtés – reflektálás.

10 Múzeumok Éjszakája, Levéltári Piknik (a Budapesti Fővárosi Levéltár szervezésében), Város Napja rendezvénysorozat.

11 Levéltárunk a Picasa programban készítette el a címereket.

12 Vörös, kék, zöld, fekete.

13 Bíbor (lila/bordó), narancssárga, barna, természetes szín.

14 A vörös a bátorság, a kék az őszinteség, kegyesség, a zöld a termékenység, fiatalság, a fekete a fájdalom, bűnbánat színe. Az arany a tiszteltet, hatalom, lojalitás, míg az ezüst a tisztaság, hit jelképe.

pekre, de lehet arról is lehet beszélni, hogy egy-egy színnek mennyire különböző jelentése lehet az eltérő kultúrákban.

Memóriajáték

Szintén óvodás kortól játszható a címerekkel különböző elemszámú memóriajáték is. A megfigyelő- és koncentrációkészséget fejlesztő játék könnyíthető/nehezíthető kevesebb/több vagy egyszerűbb/bonyolultabb rajzolatú címerek összeválogatásával is. Több ízben szívesen játszották a különböző, már említett nyílt alkalmakkor gyermek–szülő, unoka–nagyözölő párosok is. A fiatalabb korosztály vizuális memóriája a tapasztalatok szerint jól fejleszthető ezzel a játékkal: a játékban felhasznált települések címerein szereplő címeralakok, a felhasznált színek, azaz a település identitásának fontos részei rögzülnek a memóriában a használat során. A földrajzi tájékozódás is fejleszthető: ha a címer alapján a települést is megnevezzük, néhány játék alatt elsajátítható több település neve is, amelyek térképeken végzett feladatok során már ismerősen csengenek majd.

Sudoku

A memóriajáték kártyáit megfelelő mennyiségben felhasználva lehet játszani akár sudokut is.¹⁵ Ez az analitikus gondolkodást fejlesztő, nagy koncentrációt igénylő játék már 6–10 éveseknél is kedvelt szórakozás különböző méretű táblán.¹⁶ Címerekkel játszva a szín-, alak- és formafelismerést fejleszti, de a sikeres játékhoz fontos a folyamatos önellenőrzés és szigorú szabálykövetés is. Megoldás ugyan táblánként csak egy lehetséges, de a sikerhez vezető út stratégiája személyenként változó: ez egyszerre biztosíthatja az algoritmusok rögzülését, valamint az eltérő gondolkodási sémák megismerésének és átvételének lehetőségét.

Puzzle

Az eddig felsorolt játékok fizikális valójukban nyújtottak oktatási-nevelési segítséget. A címerkirakót azonban már az elejétől fogva digitális platformon jelenítettük meg, melyhez a Jigsaw Planet felületét használtuk.¹⁷ Technikai kihívást a megfelelő internetkapcsolat fenntartása és a levéltár eszközhiánya okozott a játék felhasználása során. Ezt a saját eszköz használatával igyekeztünk megoldani.¹⁸ A kirakó segítségével elsősorban vizuális készségek fejleszthetőek: a térlátás, a térben és a síkon való tájékozódás, a rész-egész fogalmának kialakítása, a figyelem, kitartás és monotoniatűrés is javítható ezzel a játékkal.

Ezek a játékok képezik tehát az alapját annak a ráhangolódási fázisnak, amely segítségével a jelentésteremtés szakaszában konkrét közoktatási tartalmak is bemutatathatóvá válnak.

¹⁵ TARINÉ BERKES 2008. 3–4.

¹⁶ Csak a heraldikai színeket felhasználva a kisebbek is szívesen kipróbálták.

¹⁷ www.jigsawplanet.com [2019.11.20]. A kirakók link birtokában érhetőek el.

¹⁸ 2017. november 17–19. között zajlott Szekszárdon a VI. Hon- és Népművelési Konferencia, ahol előadás keretében került bemutatásra és kipróbálásra a kirakó.

II. Jelentésteremtés

A jelentésteremtés szakaszában bemutatásra kerülő példáink tematikus jellegűek, nem kapcsoltuk azokat konkrét tantárgyhoz, tananyagrészhöz. Irányadó dokumentumnak a NAT-ot tekintettük, szem előtt tartva azokat a célokat, amelyeket Tolna megye megismerésével, megismertetésével kapcsolatban megfogalmaztunk. Ez ugyan azt jelenti, hogy le kell mondanunk az egyes települések történelmének részletes megismeréséről, és be kell érniünk a címer elemeinek vizsgálatával, de kárpótol minket a párhuzamok és eltérések felismerésekor a megyei identitás erősödésének lehetősége. Az iskolai tantárgyi felosztáshoz is ez a tematikus gondolatmenet áll a legközelebb, a tantárgyközi kapcsolatok tudatosításával, felhasználásával megteremthetjük a lehetőségét egy, a tantárgyi kooperáció keretei közötti hosszabb levéltárlátogatásnak.

A címerben mint identitásképzőben tehát minden esetben a településre jellemző, hagyomány- és történelemteremtő elemek kerültek megjelenítésre, minden címer szimbolikus jelentéssel bír a település lakói számára. Ezek az elemek a felhasznált címerek esetében a következők lehetnek: növényalakok (például Fadd – paprika, dohány, Gyönk – hárs, Nagydorog – homoki nőszirm, Gyulaj – kikerics, Szakadát – rozmaring, Nagymányok – aranyeső, szőlő és gabona több helyütt), állatalakok (Bátaapáti, Tamási, Miszla, Gyulaj – szarvas, Magyarkeszi – ló, Kurd – farkas, Fácánkert – fácán, Őcsény – gólya, Fadd – hal), vallási jelképek (Udvari – Szűz Mária-monogram, Mórággy – kereszt, Mőcsény, Sárpilis – Isten Báránya, Sárszentlőrinc – Luther-rózsa, Dunaszentgyörgy – Sárkányölő Szent György, Nak – Szent Mihály arkangyal, Lápafő – főnix, Závod – latin kereszt), szerszámok (Várdomb – kacorkés, Szakadát – kőműveskanál és szekerce, Zomba, Őcsény – ekevas, Madocsa – bárka, Gyönk – könyv és penna, Sárpilis – kacorkés és nádvágó, Lengyel – agyagtál), égitestek (Nap, Hold, csillag), természetföldrajzi elemek (dombok, folyók, vizek), építmények (várak, hidak, templomok, tornyok), a teljesség igénye nélkül. Ezen ismeretek mentén megismerhető a megye természet-, gazdaság- és településföldrajzának jelentős része is, míg a vallási jelképek a társadalomföldrajz bizonyos vonatkozásaiba engednek betekintést.

Tolna megye településeinek kevesebb, mint 50%-a járult hozzá címerének oktatási célú felhasználásához, de ez is elegendőnek bizonyul ahhoz, hogy megállapíthassuk, mennyire változatos a megye természetföldrajza, milyen bőséges a vadállománya, különleges a vadnövényzete. A települések szemmel láthatólag büszkék a több évszázados hagyományokkal bíró mezőgazdasági tudásukra: a gabonatermesztés és szőlőkultúra elemei is sok címeren jelennek meg. A keresztény vallás az államalapítás óta meghatározza a magyar emberek gondolkodásmódját, a különböző felekezeti jelképek segítségével részben ez a sokszínűség is bemutatható. A jelképek segítségével utalhat a település a korábbi mezővárosi rangjára, a lakosok származására, a település történetének egy-egy fontos állomására (például az alapítás körülményeire, az első pecsétre, jelentősebb birtokosokra stb.).

A címerek vizuális-esztétikai vizsgálatával a címereket hordozó pajzsok alaki sokféleségén túl vizsgálható a címer összetettsége, színezése is, sőt itt érdemes kitérni a heraldikailag szabálytalan címerekre is,¹⁹ mivel ezekkel is jól szemléltethető, hogy bár az élő

¹⁹ Érdemes például Paks városának a címerét elemezni, amelyben a pajzsmező alsó részén látható stilizált atomszimbólum okoz heraldikai zavart.

heraldika korszaka lezárult, a települések vezetői mégis fontos identitásformáló erőnek érzik a címert.²⁰

Összefoglalóan tehát elmondhatjuk, hogy a jelentésteremtés fázisában a történelem tantárgyon túl érdemben lehet foglalkozni a címerekkel természetismeret, földrajz–biológia, hon- és népismeret, rajz és vizuális nevelés és hittan tantárgyakhoz kötődően is.

III. Reflektálás

A foglalkozás záró részében a diákoknak lehetőségük van reflektálni a tapasztaltakra egy látszólag egyszerű feladattal: mindenkinek el kell készítenie a saját címerét. A saját címer elkészítésekor a tanulóknak végig kell gondolnia, hogy melyek azok a személyiségvonások, tulajdonságok, amelyek személyes identitásának részei, amelyek őt „nemessé” teszik, amelyekre joggal büszke lehet. Ehhez elengedhetetlenül fontos önmagunk ismerete és az önnön személyünkről való pozitív, megerősítő gondolkodás.

A feladat életkortól függően differenciálható. Kisebбекnél nem elvárt a heraldikai hűség, mivel az ő gondolkodásuk még konkrétabb, kevésbé elvont: ekkor megjelenhetnek a címerben focilabdák, gördeszkák, rózsaszín pajzsmezők is. Az idősebbektől, különösen a középiskolás korosztálytól azonban elvárható a heraldikai hűség: tanulmányaik során már megismerkedtek a szimbolikus közlésmód lehetőségeivel, eszközeivel különböző tantárgyak keretében. Fejlettebb absztrakciós képességeik is lehetővé teszik a feladat magasabb szintű elvégzését. Ennek ellenére javasolni kell a tanultak felidézése mellett olyan szakirodalmat, amely segítségével a feladatot átgondoltabban oldhatják meg.²¹ Az ő esetükben inkább az okoz nehézséget, ha értelmetlennek, időrablónak érzik a tevékenységet, mert abban kötelezően elvégzendő feladatot, és nem a személyes identitás megtalálásához vezető utat látják, másrészt kevesebb türelmük van „rajzokkal pepecselni”. Motiváló lehet számukra nagyszerű filmsorozatok címereire való hivatkozás: 5–8. évfolyamosoknál a *Harry Potter* házainak vagy a középiskolásoknál a *Trónok harca* házainak címereire való hivatkozás: a modern irodalmi alkotásokban szereplő címeralakok, a jellemző színek, pajzsmezők és a jelmondatok felidézése élő kapcsolatot tud kiépíteni nemcsak a heraldikával, hanem felkeltheti a vágyat önmagunk címer segítségével történő definiálására is.

A feladat elvégzése, a címer elkészítése időigényes folyamat, így a levéltári óra keretében valójában inkább a feladat előkészítése kap hangsúlyt. A teljes foglalkozás levéltári keretek közötti megtartása a tapasztalatok szerint inkább témanapokhoz, iskolanapokhoz, nyári napközis táborokhoz ajánlható program. Szükséges azonban, hogy az elkészített munkákat előre megbeszélte módon bemutathassák társaiknak.

Összegzés

Írásom elején azt a célt tűztem ki, hogy egy olyan programot mutassak be az MNL Tolna Megyei Levéltár levéltár-pedagógiai gyakorlataiból, amely levéltári anyagból kiindulva, közoktatási tartalmakat felhasználva járul hozzá a tanulók identitásának fejlesztéséhez.

²⁰ Ezzel kapcsolatban Veszprém város címerének logóra „cseréléséről”: <https://www.veol.hu/hirek/miert-kell-cimer-helyett-a-logo-1289282/> [2019.11.20.], [http://www.veszprem.hu/veszpremieknek/images/stories/_VP_arculat_kivonat\(1\).pdf](http://www.veszprem.hu/veszpremieknek/images/stories/_VP_arculat_kivonat(1).pdf) [2019.11.20.].

²¹ Például HOPPÁL – JANKOVICS – NAGY – SZEMADÁM 2010.

Ehhez a kísérlethez a Tolna megye területén levő településektől kértünk engedélyt címereik oktatási célú felhasználásához, melyet 41 településtől kaptunk meg. A címerek felhasználásával különböző életkorú gyerekek számára készítettünk oktatójátékokat, ezzel szerettük volna az állományvédelem szükségességéből fakadó nehézségek egy részét áthidalni. Több szempontot tartottunk szem előtt: a lokális (és személyes) identitás fejlesztésének lehetőségét, a közoktatási tartalmakon belül elsősorban a történelem, földrajz, hon- és népismeret, hittan és vizuális kultúrához kötődő ismereteket és készségeket, a játékok adaptivitását és variálhatóságát, a kivitelezésre fordítható szerény anyagi lehetőségeket és 21. századi igényeket.

A közoktatási tartalmak bemutatására készített ráhangoló játékok a létrehozásuk óta eltelt időben beváltak, több alkalommal használtuk a levéltárban különböző foglalkozások, rendezvények alkalmával. Ugyanakkor azt is tapasztaltuk, hogy az eredetileg megcélzott középiskolás korosztály pedagógusai számára nem volt vonzó a címerekkel történő személyiségfejlesztés, számukra az adott, és rendkívül szoros időbeosztást megkövetelő közoktatási tartalmak megerősítése, kiegészítése volt a fontos a levéltári látogatás megszervezésekor. Szintén fontos tapasztalat, hogy a tanév során érkező általános iskolás csoportok is inkább a nyári táborra kérik az ilyen jellegű címertani foglalkozást, nemcsak a játékok, hanem a nagyobb szabadság, kötetlenség miatt is. A tapasztalataink arra sarkallnak minket, hogy ezeket a bevált játékokat tantárgyi szinten is szorosabban kössük a közoktatás tartalmaihoz, azaz komplex, akár virtuálisan is feldolgozható forrásokon alapuló segédanyagot hozunk létre, ami lehetővé tenné a Szekszárdtól távolabb fekvő települések oktatási intézményeinek elérését, növelve így a levéltár pedagógiai szolgáltatásainak ismertségét a közoktatási intézményekben.

FORRÁSOK

- NAT 2012 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. *Magyar Közlöny* (2012):66. 10635–10847. (https://ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf) [2020.02.26.]
- MOL kon. 2008–2010 A Magyar Országos Levéltár közművelődési koncepciója (2008–2010)
- MNL strat. 2018–2022 Magyar Nemzeti Levéltár módszertani stratégiája (2018–2022)

IRODALOM

- BÁRDOSSY – DUDÁS – PETHŐNÉ NAGY Csilla – PRISKINNÉ RIZNER Erika: *A kritikai gondolkodás fejlesztése. Az interaktív és reflektív tanulás lehetőségei*. Pécs – Budapest, 2002.
- BERTÉNYI 2006 BERTÉNYI Iván: Címertan. In: *A történelem segédtudományai*. Szerk. BERTÉNYI Iván. Budapest, 2006. 216–240.

- HOPPÁL – JANKOVICS – NAGY – SZEMADÁM 2010 HOPPÁL Mihály – JANKOVICS Marcell – NAGY András – SZEMADÁM György: *Jelképtár*. Budapest, 2010.
- K. NAGY 2014 K. NAGY Emese: *Gondolkodásfejlesztés táblajátékkal*. Budapest, 2014.
- KOZMA 2001 KOZMA Tamás: *Bevezetés a nevelésszociológiába*. Budapest, 2001.
- KÖRMENDY 2009 *Levéltári kézikönyv*. Szerk. KÖRMENDY János. Budapest, 2009.
- LAKOS 2009 LAKOS János: Magyar levéltártörténet, levéltári jog. In: *Levéltári kézikönyv*. Szerk. KÖRMENDY János. Budapest, 2009. 279–343.
- SIMONKAY 2015 SIMONKAY Márton: *Levéltár-pedagógia Magyarországon*. (Szakdolgozat). 2015.
- TARINÉ BERKES 2008 TARINÉ BERKES Judit Katalin: *Sudoku az iskolában. Játékos fejlesztő feladatok 6–10 éveseknek*. Raabe Tanácsadó és Kiadó Kft., 2008. (http://segedanyag.vajdaiskola.hu/matematika/sudoku_az_iskolaban.pdf) [2020.02.26.]